

“VIRTUAL MADANIYAT” - JAMIYATDAGI MADANIY O’ZGARISHLAR OMILI

<https://doi.org/zenodo.10557933>

NORQULOV Shahzod Shuhrat o’g’li

Qarshi muhandistlik iqtisodiyot instituti

Ijtimoiy fanlar kafedrası stajyor-o’qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada axborot har qanday jamiyat, millat taqdiri va kelajagini o’zgartirib yuborishga qodir bo’lgan kuchli vositaga aylanib borayotganligi tahlil qilingan. Bugungi kunda virtual olam ta’sirida turli qadriyat va an’anaga ega jamiyatlarda madaniy sohasida universallashtirish jarayoni yuzaga kelayotganligi ilmiy-nazariy jihatdan asoslangan.

Kalit so’zlar: *Virtual madaniyat, axborot, axborot xavfsizligi, axborot erkinligi, internet, salbiy va ijobiy oqibatlar.*

ABSTRACT

This article analyzes the fact that information is becoming a powerful tool capable of changing the fate and future of any society, nation. Today, under the influence of the virtual world, the process of universalization is taking place in the cultural sphere of societies with different values and traditions. It is scientifically and theoretically based.

Key words: *Virtual culture, information, information security, freedom of information, Internet, negative and positive consequences.*

KIRISH.

Bugungi kunda butun dunyo hamjamiyati keng ko’lamdagi tub o’zgarishlarni boshidan kechirmoqda. Ushbu o’zgarishlarning mohiyati "barchaga - hamma bilan" to’g’ridan-to’g’ri va teng aloqalarni o’rnatishdan iborat. Axborot va telekommunikatsiya texnologiyalari yangi "tarmoq" ijtimoiy buyurtmaning asosiga aylanmoqda: odamlarning manfaatlarini yanada aniq, tezkor va o’z vaqtida ko’rib chiqish imkoniyati mavjud. Ko’pincha, jamoat, boshqaruv tuzilmalari va elitalar virtual makonda, bir tomondan, xalqqa biror bir vositalarsiz byurokratik boshqaruv tizimidan xalos bo’lishga imkon bersa (turli xil elektron o’zaro ta’sir tizimlari orqali), boshqa tomondan, axborot makonidan siyosiy ta’sirning manipulyativ manbai sifatida foydalanish (xususan, blogosfera) imkoni tug’iladi. Ijtimoiy shovqinlarning tarmog’i deyarli har qanday masalani hal qilish tezligini oshiradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Madaniy makonda sezilarli o'zgarish - bu shaxslarni identifikatsiya qilish va o'zini namoyon qilishning an'anaviy turlarini o'zgartirish. Rus madaniyatshunosi va sotsiologi D.V.Ivanovning ta'kidlashicha: "... postmodernizm davrida insonning mohiyati endi ijtimoiy emas, balki virtual voqelikka aylantirilmoqda. Har qanday virtual haqiqatda, odam biror narsa (bir marta ishlatiladigan) bilan emas, balki simulyatsiya (tasvirlangan) bilan shug'ullanmaydi. Zamonaviy davrda o'zini ijtimoiy voqelikka duch kelgan odam buni yashash uchun zarur bo'lgan tabiiy tabiat sifatida jiddiy qabul qiladi. Postmodernizm davri odami, virtual voqelikka suyangan holda, g'ayrat bilan "yashaydi", uning odatiyligini, parametrlarining nazorat qilinishini va undan chiqish imkoniyatini biladi"¹. Odamlar o'rtasidagi munosabatlar tasvirlar o'rtasidagi munosabatlar shakliga o'tish istiqboli jamiyatni virtualizatsiya qilish istiqbolidir.

Bundan tashqari, madaniy makonda vaqtning o'zgarishini anglashimiz mumkin. "Eng so'nggi aloqa texnologiyalari butunlay boshqacha, ilgari noma'lum bo'lgan "global kosmik vaqt"ni yaratadi: Mahalliy, cheklangan tom ma'noda, global bo'lib qoladi va ma'lum vaqt nisbiy xarakterga ega bo'ladi, chunki bu yoki boshqa voqea qachon va qanday sodir bo'lganligi muhim emas"².

Bir tomondan, odam kompyuterda o'tirishi va virtual aloqa makonining chegaralarini o'rnatishi va mustaqil ravishda yaratishi bilan, dunyodagi istalgan manbadan istalgan masala bo'yicha ma'lumot olishi mumkin; boshqa tomondan, ommaviy axborot vositalari fazoda vaqt konvergatsiyasi uchun misli ko'rilmagan imkoniyatlarni ochib, musiqa, rasm, adabiyot, fan, siyosat, falsafani birlashtiradi. Oldin tarqalib ketgan va tenglashtirilgan narsa hozir bir joyda bo'lib, yagona global yaxlitlikka aylanadi. Ushbu ma'lumotlar virtual makonda keng ishtirokchilar uchun mavjud va tegishli ma'lumot, ijtimoiy maqom, bo'sh vaqt va moddiy manbalarni talab qilmaydi.

Ushbu turdagi konvertatsiya ta'siri san'at sohasini tahlil qilishda ayniqsa sezilarli bo'ladi. Shunday qilib, T.E.Shexter madaniyat mavjudligining yangi virtual darajasi to'g'risida gapirib, shunday dedi: "Madaniyatning virtual darajasi - bu aniq texnologik xususiyat, bu san'atning mavjud bo'lishining haqiqiy yo'li bilan belgilangan chegaralardan ancha yuqori. Virtual darajada badiiy ijod haqiqat sharoitida noma'lum bo'lgan funktsiyalarni egallaydi, osongina belgi, saytning matn elementi yoki umuman Internet muhitiga aylanadi. Shu bilan birga, virtual

¹ Иванов, Д.В. Феномен компьютеризации как социологическая проблема. / Д.В. Иванов. // Проблемы теоретической социологии. Вып.3 – СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского университета, 2000

² Зубанова, Л. Б. Медиаобраз действительности: ценностное пространство современных средств массовой информации. / Л.Б. Зубанова. – Челябинск: ЧГАКИ, 2007.– 244 с.

transkriptda san'at asari moddiy mavjudlik sharoitida unga berilgan mustaqillik va daxlsizlikni yo'qotadi va matnning xususiyatlariga ega bo'ladi, bu yerda barcha elementlar teng bo'lib, umumiy ma'noga xizmat qiladi, ular uchun interfaol ko'krak "gipertekst" deb nomlanadi"³.

Shuni ham ta'kidlash kerakki, ma'lumotlarning global tarqalishi, uning miqdorining ko'payishi idrok makonining izsizlanish holatiga olib keladi. "Xaotik axborot oqimi devalvatsiya qiluvchi ma'lumotni keraksiz qiladi. Va shafqatsiz bozor boshqa vositalar singari usullar bilan miya yuvish uchun tarmoq kuchidan foydalanadi"⁴. Aytishimiz mumkinki, kelajakda axborot va telekommunikatsiya texnologiyalari ma'lumot olish imkoniyatlarini yanada kengaytiradi, timol olingan tarkibni yanada diversifikatsiya qiladi va yaxshilaydi. Ammo shu bilan birga, xavfli oqibatlar ham ravshan: bilimlarni jamiyat uchun begona va xavfli maqsadlarda ishlatish tinchlikka jiddiy tahdid solishi mumkin. Bundan tashqari, xavf odamlarning hiyla-nayranglari uchun ma'lumotlardan foydalanishda, kompyuter jinoyatchilari tomonidan maxfiy va oddiygina shaxsiy ma'lumotlarni olishda bo'ladi.

Virtual texnologiyalar rivojlanishining sezilarli namoyon bo'lishi aloqa turlarining o'zgarishi, aslida o'qituvchi va axborotni iste'molchisi (o'quvchi) funksiyalarining o'zgarishi hisoblanadi. Internet paydo bo'lishi bilan odatiy aloqalarning bir tomonlama tuzilishi buziladi, endi virtual makon to'laqonli aloqa, aloqa va avtokommunikatsiya uchun imkoniyatlarni birlashtiradi: boshqasiga yuborilgan matnlar bir vaqtning o'zida qabul qiluvchiga ham taqdim etiladi.

Global tarmoq paydo bo'lishidan oldin, aloqa jarayoni piramida edi, uning yuqori qismida oz sonli mualliflar, tubida esa - iste'molchilar rolini o'ynagan ko'plab o'quvchilar. Virtual olamda, bu piramida teskari ko'rinishga ega bo'ladi, chunki mualliflar guruhi tubdan yetakchiga aylanadi, ammo ularning xabarlarini o'qiyotgan odamlar guruhi sezilarli darajada kamayadi.

Ushbu g'oyani qo'llab-quvvatlash uchun rus postmodernizmi tadqiqotchisi N. B. Mankovskayaning iqtibosiga murojaat qilaylik: "Tomoshabin, o'quvchini kuzatuvchidan qo'shma ijodkorga aylantirish, asar yaratishga ta'sir qiluvchi va qaytarish effektini boshdan kechiruvchi estetik ongning yangi turini shakllantiradi, axborot uzatishning tarmoq usullari an'anaviy fazoda vaqtni o'zgartiradi"⁵

Shunday qilib, internetda yangi axborot texnologiyalari sharoitida ma'lumot yuboradiganlar soni tobora ko'payib bormoqda va uni eshitadiganlar soni kamayib

³ Шехтер, Т.Е. Художественное воображение и логика фрактала. / Т.Е. Шехтер // Виртуальное пространство культуры. Материалы научной конференции 11-13 апреля 2000 г. – СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2000.

⁴ Болескина, Е.Л. Потребители игровой компьютерной культуры. / Е.Л. Болескина // СОЦИС. – 2000. - № 8.

⁵ Маньковская Н.Б. Виртуалистика: художественно-эстетический аспект. / Н.Б. Маньковская //

Виртуалистика: экзистенциальные и эпистемологические аспекты. — М.: Прогресс-Традиция, 2004. С. 328 –

bormoqda. Kompyuter tarmoqlarida aylanib yuradigan juda katta miqdordagi ma'lumot asabiy yuklanish tufayli kelib chiqadigan stressni, begonalash tuyg'usini keltirib chiqarishi mumkin, bu psixologlar "axborot zarbasi" va "axborotning haddan tashqari yuklanishi" deb nomlangan hodisalar bilan bog'liq.

Shunday qilib, axborot jarayonlarining tezligi va hajmining oshishi mozaik madaniyatini, postmodern estetika va postnon klassik paradigmani shakllantirishga olib keldi. Endi olimlar tarmoq ma'lumotlarini bizning ko'zimiz oldida tom ma'noda oqayotgan, ko'payayotgan va tezlashayotgan vaziyatini tushunishga harakat qilmoqdalar. Shuningdek, ular yaqin kelajakda barcha ijtimoiy amaliyotlardagi sifat o'zgarishini bashorat qilmoqdalar. Shunday qilib, aytish mumkinki, axborot va telekommunikatsiya jarayonlari, iqtisodiy va siyosiy omillardan tashqari, ijtimoiy tuzilish va madaniy dinamikani belgilaydi.

Transformatsiyaning yana bir muhim turi - bu ijtimoiy tabaqalanishning an'anaviy turlarini o'zgartirish.

Tabaqalanish tengsizligining an'anaviy makonda odamlarning ishlab chiqarish vositalariga munosabati yoki odamlarning yashash yo'llari asosida bo'linishi bilan bog'liq (K. Marks); ijtimoiy obro'ning holati xususiyatlari (M. Viber), iqtisodiy resurslar va pul kapitalini boshqarish (E. Rayt) deb tushuniladi.

Virtual aloqalar makonida esa tabaqalanish foydalanuvchining axborot qobiliyatining asosiy xususiyatiga ("rivojlanish" turi) asoslanib, yangi turdagi axborot tengsizligini keltirib chiqarmoqda (A. Touraine). Natijada, zamonaviy jamiyatning madaniy va axborot qatlamlari shakllantirilib, ular allaqachon axborot tarkibini faol yoki passiv iste'mol qilish belgilariga ko'ra taqsimlangan (shuningdek, "yangi kambag'allar" sinfiga - "o'zlarining rivojlanmaganligi sababli" haqiqiy madaniyat doirasidan chiqarib tashlanganlar).

Tabaqalanishning jiddiy o'zgarishlari ijtimoiy tarbiya usullari hamda turlarining o'zgarishiga bevosita ta'sir qiladi. Hayotimizga yuqori texnologiyalarning kirib kelishi, axborot maydonining kengayishi, hayot sur'atlarining tezlashishi bilan inson hayotining ko'plab jarayonlari o'zgarib bormoqda. Yosh avlod allaqachon zamonaviy kompyuter uskunalari va texnologiyalarini a'lo darajada biladi (axborot texnologiyalari asrida yashaydigan katta yoshli avlod Ko'pincha faqat yuzaki asoslarni bilishadi), bu albatta, dunyoqarashda ham, ta'lim darajasida ham ko'rinadi. Lekin ijtimoiylashgan keksa avlod tezlikda zamonaviy madaniyatga moslashish va kirishishi shart. Aks holda hali ijtimoiylashmagan yosh avlod zamonaviy madaniy va ijtimoiy jarayonlarni chaqmoq tezligida o'zgartiradi:

A. Bolonkin insonni ijtimoiylashish jarayonini quyidagicha ta'riflaydi: "O'qish jarayoni ma'lumotni diskdan diskka qayta yozish uchun qancha vaqt kerak bo'lsa,

shuncha vaqt ketadi. Agar sizga ingliz tili kerak bo'lsa - dasturni ulang va yuklab oling. Agar siz nazariy fizika yoki undan yuqori matematikani amalga oshirishni istasangiz, qo'shimcha ma'lumotlar bazalarini o'rnatib va shu ham ... "⁶⁷. Bunday o'zgarishlar natijasida olimlar "insoniyatdan keyingi davr" (IV Bestujev-Lada), yangi "nano sapiens" (V. Kishinets), "kibernavta" (T. Leari) ning paydo bo'lishi haqida gapirishmoqda.

Til har qanday madaniyatning o'zini o'zi aniqlashning muhim tarkibiy qismi va usuli hisoblanadi. Shuning uchun virtual texnologiyalar ta'siri ostida madaniy makonda yuz beradigan o'zgarishlar an'anaviy til amaliyotining o'zgarishiga yordam beradi.

Allaqachon postmodernistik mualliflar til bilan tajriba o'tkazib, unga "tirik organizm" kabi muomala qilib, matnni anonim kotirovkalar kollajiga aylantirib, o'rnatilgan grammatika va stilistik qoidalarni e'tiborsiz qoldirdilar. XXI asrda tilshunoslik amaliyotining o'zgarishi juda dolzarb hodisa bo'lib, tadqiqotilar fikriga ko'ra: "... umuman globalistik deb ataladigan mutlaqo yangi "rejimformat"ni qabul qiladi"⁸. Bunday holda biz globallashuvning umumiy jarayoni ta'siri ostida tilni o'zgartirish muammosiga tegmaymiz, aksina telekommunikatsiya texnologiyalari ta'siri ostida til amaliyotini o'zgartirishga e'tibor qaratamiz: "Internet shahar makonini buzmaydi, balki unga yangi o'lamlarni o'rnatadi. Tarmoq o'zi global shaharga aylanadi"⁹.

Shunday qilib, internetda o'ziga xos tilning paydo bo'lishi, imlo so'zlarining yangi qoidalari, muloqotning turli shakllari va usullari nafaqat onlayn aloqalarning mahalliy yopiq maydoni bo'lib qolmoqda, balki umumiy madaniy tilning holatiga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Tashqi haqiqat tomonidan yaratilgan Internetning o'zi atrofdagi kosmos madaniyatiga ta'sir etuvchi (va ba'zi holatlarda ongli ravishda) kuchli virtual ob'ektga aylanadi. Internet makoni faqat uni yaratish va rivojlantirish uchun faol inson faoliyati sharoitida mavjud bo'lishi mumkin va shuning uchun virtual shaxslar yangi og'zaki va og'zaki bo'lmagan ifoda va aloqa vositalarining yaratuvchisiga aylanadilar, nafaqat virtual makonning o'zi, balki uning muloqot tilini ham yaratadilar.

Madaniy makonni o'zgartirishdagi muhim tendentsiya aholining hordiq chiqarish amaliyotini o'zgartirishdir. Postmodernizm tushunchalarida bo'sh vaqt o'yin-kulgi, o'yin, gedonizmga qaratilgan eng muhim quyi tizim sifatida qaraladi.

⁶ Болонкин А.А. Бессмертие людей и электронная цивилизация /А.А. Болонкин // Сборник статей, дискуссий о путях достижения бессмертия людей и будущем человечества. - Библиотека учебной и научной литературы РГИУ, 2007 г. -

⁷ с.

⁸ Елистратов, В. Язык как зеркало эпохи. / В. Елистратов // Дружба народов. – 2009. - №10.

⁹ Марков, Б. Человек в эпоху масс-медиа. / Б. Марков // Информационное общество. – М., 2004.

Zamonaviy hordiq chiqarish industriyadan keyingi jamiyat tamg'asi bo'lib, uning xususiyatlari insonning butun kundalik hayotiga mos keladi. Iste'molchi jamiyat zamonaviy odamga "moda hordiq" ning yangi shakllarini singdiradi, ular obro'e'tiborning namoyon bo'lishi va aholining barcha qatlamlari uchun taqlid qilish ob'ekti bo'ladi.

Fransuz sotsiologi J.Dumazedier ta'kidlashicha, zamonaviy jamiyat "bo'sh vaqt sivilizatsiyasi"¹⁰ rivojlanmoqda, buning natijasida bo'sh vaqtning o'zini o'zi qadrlaydigan, o'zini o'zi ta'minlaydigan tabiati mustaqil va belgilaydigan o'zgaruvchanlikning xususiyatlariga ega: bo'sh vaqtlarga hayot yo'nalishlari diqqat markazida, ayniqsa yoshlar orasida. zamonaviy insonning turmush tarzidagi tub o'zgarishlar. Bu "dam olish sivilizatsiyasi" e'lon qilinishini belgilaydigan bo'sh vaqt sohasidagi o'yin-kulgi, rivojlanish va ijodkorlikda shaxsni realizatsiya qilish imkoniyatidir.

XULOSA

An'anaviy me'yorlar va qadriyatlarning yo'q qilinishi, iste'molchilarning kayfiyati, soddalashtirilgan ommaviy madaniyat elementlarining tarqalishi bo'sh vaqtni "institutsional ishlab chiqarilgan mahsulotlarni iste'mol qilish shakliga aylantirmoqda"¹¹. Bugungi kunda dam olishning an'anaviy shakllari bilan bir qatorda, jamiyat bo'sh vaqtni o'tkazish bo'yicha yangi xizmatlarni, masalan, kafekar-restoranlarni, kazinolarni, tungi klublarni, o'yin klublarini va Internet-kafelarni, fitness markazlarini taklif etadi. Aholiga tijorat maqsadlariga intilayotganda turli xil xizmatlarni taklif qiladigan tobora murakkab institutlar paydo bo'lmoqda. Internetga bepul ulanish - WI-FI ulanish punktlari iste'molchilarni jalb qilishning ommabop usuli hisoblanadi. Televizion ekranlardan, ommaviy axborot vositalari orqali foydalanuvchilar tijorat ko'ngilochar industriyaga asoslangan bo'sh vaqtni o'tkazishning ideal modeliga jalb qilinadi. Biroq, ko'pincha, taklif qilinadigan barcha resurslar va xizmatlardan foydalana olmayotgan odamlar, ideal shakllarni mavjud bo'lganlarga almashtirib, stereotiplar, hissiy reaksiyalarga moyil bo'ladilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES)

1. Иванов, Д.В. Феномен компьютеризации как социологическая проблема. Иванов. // Проблемы теоретической социологии. Вып.3 – СПб.: Изд-во СанктПерербургского университета, 2000

¹⁰ Дюмазедье, Ж. На пути к цивилизации досуга / Ж. Дюмазедье // Вестник Московского университета. Сер.12, Социально-политические исследования. – 1993. - №1

¹¹ Понукалина, О.В. Виртуальная «цивилизация досуга» российской провинции. / О.В. Понукалина // Вестник Челябинского государственного университета. – 2008. - № 33

2. Зубанова, Л. Б. Медиаобраз действительности: ценностное пространство современных средств массовой информации. / Л.Б. Зубанова. – Челябинск: ЧГАКИ, 2007.– 244 с.
3. Шехтер, Т.Е. Художественное воображение и логика фрактала. / Т.Е. Шехтер // Виртуальное пространство культуры. Материалы научной конференции 11-13 апреля 2000 г. – СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2000.
4. Болескина, Е.Л. Потребители игровой компьютерной культуры. / Е.Л. Болескина // СОЦИС. – 2000. - № 8. 5. Маньковская Н.Б. Виртуалистика: художественно-эстетический аспект. / Н.Б. Маньковская // Виртуалистика: экзистенциальные и эпистемологические аспекты. — М.: Прогресс-Традиция, 2004. С. 328–341
5. Болонкин А.А. Бессмертие людей и электронная цивилизация /А.А. Болонкин // Сборник статей, дискуссий о путях достижения бессмертия людей и будущем человечества. - Библиотека учебной и научной литературы РГИУ, 2007 г. - 130 с.
6. Елистратов, В. Язык как зеркало эпохи. / В. Елистратов // Дружба народов. – 2009. - №10.
7. Mirsaidovich M. M. RELIGIOUS-IDEOLOGICAL STRUGGLE DURING AMIR TIMUR //Miasto Przyszłości. – 2023. – Т. 43. – С. 589-593.
8. Rustamov R. R. ATTRIBUTIVE CHANGES IN THE INFORMATION SPACE SYSTEM IN THE CONTEXT OF GEOPOLITICAL COMPETITION //Theoretical & Applied Science. – 2018. – №. 3. – С. 170-173.
9. Курбонова М. Б., Мамасалиев М. М. СТРУКТУРА СОЦИАЛЬНОГО СТАТУСА МОЛОДЕЖНОГО СООБЩЕСТВА //ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ: ПОТЕНЦИАЛ НАУКИ И СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ. – 2020. – С. 210-213.
10. Mamasaliev M. M. Philosophical and Moral Aspects of Amir Temur’s Foreign Policy //Miasto Przyszłości. – 2023. – Т. 35. – С. 210-215.
11. Мамасалиев М. АМИР ТЕМУРНИНГ ТАШҚИ СИЁСАТДАГИ ФАЛСАФИЙ-АХЛОҚИЙ ЖИҲАТЛАР //Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари/Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences. – 2023. – Т. 3. – №. 4. – С. 170-175.
12. Mamasaliyev M. M. AMIR TEMUR DAVRIDA MARKAZLASHGAN BOSHQARUV TIZIMINING SHAKLLARI //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 5-2. – С. 1120-1129.

13. Mamasaliev M. M. Main directions of the influence of modern civilization on the spiritual image of the individual //Вестник науки. – 2020. – Т. 3. – №. 11 (32). – С. 5-8.
14. Mamasaliev M. M. INCREASING THE EDUCATIONAL OPPORTUNITIES OF SOCIAL INSTITUTIONS IN THE PROCESS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT //ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ: ПОТЕНЦИАЛ НАУКИ И СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ. – 2020. – С. 204-206.
15. Mamasaliyev M. M. The state of sahibqiran amir temur philosophical and ethical issues in management //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2021. – Т. 1. – №. 8. – С. 456-462.
16. Dilshod R. DEVELOPMENT OF THE KARAKUL SHEEP INDUSTRY //Conferencea. – 2023. – С. 63-66.
17. Dilshod R. IMPLEMENTATION OF THE STATE POLICY IN THE FIELD OF ANIMAL HUSBANDRY IN THE OASIS OF KASHKADARYA //Research and Publication. – 2023. – Т. 2. – №. 1. – С. 38-48.
18. Чориев, С.А., Рустамов, Р.Р. ДУНЁ ТАРФИБОТ СИСТЕМАСИ ЭВОЛЮЦИЯСИ // ORIENSS. 2022. №5-2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/dunyo-tar-ibot-sistemasi-evolyutsiyasi> (дата обращения: 22.01.2024).
19. Рустамов Р. Р., Тураева С. Х. Виды пропаганды, ее цели и задачи //Вестник науки. – 2020. – Т. 5. – №. 11. – С. 58-62.
20. Рустамов Р. СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА //Scientific Collection «InterConf». – 2022. – №. 118. – С. 41-49.